

УДК:368.91, 369.011.2

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ДОПОВНЕННЯ ДО СОЛІДАРНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бойко О.І., аспірантка кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
o.i.boiko@uabs.sumdu.edu.ua

В статті розглянуто основні передумови виникнення проблем функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні, а саме солідарної системи. Проаналізовано бюджет, видатки та дефіцит пенсійного фонду України в період 2010-2018 роки. Вираховано розмір пенсій з урахуванням зміни курсу долара та рівень інфляції за аналізований період та доведено, що підвищення розміру пенсії не призводить до її фактичного зростання. Акцентовано увагу на принцип розрахунку пенсій та звернено увагу на поняття єдиного соціального внеску, який має мінімально та максимально можливі розміри платежу. На основі даних автор порівнює розміри мінімальних (державних) пенсій в різних країнах світу та в Україні та показав, що розмір пенсії є найнижчим серед країн, які порівнювалися. Важливим аспектом дослідження було порівняння середньої тривалості життя. Це говорить про те, що збільшення тривалості життя змушує державу світу підвищувати пенсійний вік з метою відстрочення виплат державних пенсій. Поряд з цим альтернативою державних пенсій є приватні пенсії. Впродовж трудового періоду кожен громадянин має право робити заощадження в різних фінансових установах, як мають право на інвестиційну діяльність. Кошти, які були заощаджені та примножені і є тим основним джерелом фінансових надходжень у пенсійному віці. В Україні теж передбачено функціонування інституції добровільного пенсійного забезпечення. Проте незважаючи на законодавчу підтримку та загальну необхідність мати власні пенсійні заощадження громадяни не досить активно користуються можливістю створення додаткової пенсії. Причинами цього є як недостатня інформованість населення з боку держави про суть пенсійної реформи, загальна економічна ситуація в країні, так і недостатня фінансова грамотність самого населення, небажання брати відповідальність на себе за своє майбутнє та низький рівень доходів. На основі цих даних обґрунтовано необхідність активного залучення як органів державного управління так і громадян до накопичувальної системи.

Ключові слова: пенсійний вік, пенсійний фонд, накопичувальне страхування, компанії зі страхування життя.

DOI: 10.21272/ 1817-9215.2019.3-13

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зі зростанням населення похилого віку, міграційними процесами, тінізації доходів, перерозподілу ринку праці забезпечення безпеки доходів для людей похилого віку стає все більш важливим елементом державної політики у всьому світі. Багато країн сприяє формуванню та сприянню власних пенсійних заощаджень в зв'язку зі зростаючим навантаженням на пенсійні виплати, що фінансуються з держав. Тому накопичувальні пенсії вважаються необхідними для підтримки індивідуальних або державних пенсій. Крім того, це може посилити економічне зростання за рахунок поглиблення ринків капіталу. Перенаправлення фінансових впливів з виплат державних пенсій на інші соціально-економічні напрямки може безпосередньо стимулювати економічне зростання, надаючи більше коштів для інвестицій в інші соціальні та економічні сфери. Крім того, накопичувальні пенсії можуть поглибити ринки приватного капіталу, що призведе до кращого розподілу капіталу і, таким чином, підвищити його загальну ефективність. Більші внески на пенсійні заощадження можуть також посилити роль інституційних інвесторів, які будуть більше віддаватись довгостроковим інвестиціям. Більш високі пенсійні заощадження можуть вплинути на розподіл фінансових ринків, збільшуючи вагу таких інституційних інвесторів як пенсійні фонди, так і страхові компанії. Враховуючи тривалий строк погашення зобов'язань цих інституційних інвесторів, вони можуть дозволити собі робити довгострокові інвестиції, наприклад, через довгострокові пакети акцій. Пенсійні фонди та компанії зі страхування життя мають ознаки довгострокових інвесторів, проте мають значущі відмінності в системах роботи. В Європі, як правило, пропонуються два види договорів страхування життя: страхування життя з інвестиційною складовою (unit-linked) та традиційні поліси. У

першому випадку ринковий ризик значною мірою несе власник полісу (як це стосується традиційного управління активами); у другому випадку конкретні гарантії захищають страхувальників від деяких ринкових ризиків, оскільки виплати гарантуються попередньо або фіксованою віддачею, або гарантованою мінімальною ставкою повернення плюс часткою у прибутку. Ці гарантії еквівалентні вкладеним опціоном, пов'язаним між собою зобов'язання на балансі. Продукти страхування життя пропонують більш широкий спектр варіантів: в доповнення до можливої гарантованої віддачі, вибір вибору між одним платежем після закінчення терміну дії або серією платежів, можливістю використання теперішньої вартості страхового полісу в якості застави для позики, можливість збільшення розстрочки на договори з фіксованою віддачею, можливість відмови від контракту або припинення виплат премій, можливість продовження або продовження контракту тощо [1]. Це означає, що послуги та продукти страхових компаній є досить привабливими для заощаджень і як результат громадяни отримують гідну пенсію, яка стане запорукою їх добробуту в пенсійному віці.

Однією із основних передумов впровадження та поширення системи власних заощаджень є демографічна проблема та збільшення тривалості життя. Відповідно, навантаження на державні пенсійні фонди та державні бюджети в цілому збільшується із року в рік. Україна не є винятком. Поряд з цими проблемами є низка інших, не менш важливих причин. Значна кількість громадян не мають необхідних знань щодо прийняття зважених та оптимальних рішень в площині заощаджень та інвестицій. Планування доходів та витрат не є масовим явищем, тобто культура фінансового планування майже відсутня, що є прямим наслідком таких факторів як фінансова грамотність, професійна кар'єра та, як правило, нестабільна економічна ситуація в країні в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами розробки та впровадження пенсійної реформи, аналізом існуючих та можливих досягнень та помилок її введення займаються провідні вітчизняні та зарубіжні вчені. В працях, присвячених вивченню економічних, соціальних, правових складових реформи відслідковується необхідність кардинального підходу до зміни системи солідарного рівня та більш активного просування недержавної системи пенсійного забезпечення. Так, Фисун І.В. вважає, що для функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення важливо створити умови для розвитку середнього класу населення, яке матиме достатній рівень доходів, які можна спрямовувати на власні заощадження. Створення самого прошарку середнього класу можливе за умови підтримки розвитку малого та середнього підприємництва за рахунок удосконалення законодавчої бази[2]. Тобто, лише комплексні підходи дадуть змогу подолати проблеми навантаження на пенсійний фонд, а проблеми, які виникають внаслідок старіння населення можливо подолати завдяки введенню диференційованої системи пенсійного забезпечення.

Аналізуючи діяльність солідарного рівня системи Борецько В.І. особливу увагу приділяє проблемі негативного впливу використання коштів державного бюджету України на покриття дефіциту Пенсійного Фонду України. В публікації вчений обґрунтовує необхідність впровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення[3].

Сокоринський Ю.В. працює над питанням пенсійного забезпечення з точки зору правового регулювання та виділяє перелік тенденцій його розвитку. Робота присвячена аналізу та конкретному опису вже існуючих тенденцій, доопрацюванню нових та обґрунтуванню необхідності їх вивчення[4].

Так, як корпоративне страхування є ваговою складовою розвитку системи добровільного страхування Серікова О.М. піднімає саме питання даного напрямку пенсійного забезпечення. В статті вивчаються переваги використання підприємствами та організаціями договорів корпоративного страхування, які стають значним

мотиваційним інструментом для працівників, що як наслідок, впливає на покращення трудових показників [5].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є виявлення та узагальнення факторів, які призводять до проблем функціонування Пенсійного Фонду України та обґрунтувати важливість та переваги запровадження недержавної накопичувальної системи пенсійного забезпечення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загальна тенденція до старіння населення, зменшення народжуваності як в Україні, так і у всьому світі призводить до того, що необхідно реформувати наявні пенсійні системи. В розвинених країнах світу дана проблема вирішується вже протягом багатьох десятиліть та є досить суттєві позитивні досягнення в їх функціонуванні. Гарним прикладом можна назвати такі країни як Норвегія, Швеція, Данія, Німеччина, США. Головними складовими пенсійних систем цих країн є солідарні, накопичувальні, урядові, недержавні та страхові. В середньому розмір пенсійної виплати, яку отримує середньостатистичний пенсіонер має такий розподіл: 10-20% - це мінімальна пенсія, яка нараховується пенсіонерам, трудовий стаж яких відповідає нормам закону певної європейської країни, 30% - це умовно-накопичувальна пенсія, яка формується з заробітної плати, 50% - особисті накопичення. При цьому розмір пенсії чоловіків та жінок може значно відрізнятись. Для того, щоб побачити повну картину пенсійного забезпечення, автором було проаналізовано середню тривалість життя в розвинених країнах світу, середню тривалість життя окремо чоловіків та жінок та середню тривалість життя після виходу на пенсію в залежності від віку виходу, вік виходу на пенсію чоловіків та жінок, мінімальну пенсію, гарантовану державою, рівень середнього розміру пенсії, яку отримують та рівень середньої заробітної плати.

Таблиця 1 – Аналіз середньої тривалості життя в країнах світу (складено автором на основі даних [6])

Країна	Середня тривалість життя	Середня тривалість життя, чоловіки	Середня тривалість життя, жінки	Пенсійний вік, чоловіки	Пенсійний вік, жінки	Середня тривалість життя після виходу на пенсію, чоловіки	Середня тривалість життя після виходу на пенсію, жінки	Середня пенсія, дол	Середня заробітна плата, дол	Мінімальна (державна) пенсія, дол
Австрія	79,3	76,3	82,3	65	60	12,5	23,1	1000	2650	919
Азербайджан	66,3	61,9	70,7	62	57	4,7	9,7	124	435	90
Білорусь	70,2	64,3	76,1	60	55	5,6	20,9	175	360	88
Бельгія	79	75,8	82,2	65	65	12,1	17,6	1300	2010	865
Канада	80,5	77	83,9	65	65	16,2	16,2	546	2352	546
Чеська Республіка	76,5	73,1	79,9	62	62	11,8	19,5	514	980	480
Данія	78,1	75,7	80,4	67	67	11,3	11,3	2800	2600	1013
Фінляндія	78,8	75,2	82,3	68	62	11	18,1	1800	2925	674
Франція	81	77,7	84,3	67	65	19,4	25,4	1200	2465	940
Німеччина	79,1	76	82,1	67	67	12,3	12,3	1400	2958	428
Греція	79,5	76,9	82,1	65	60	12,1	21,8	900	1420	396
Угорщина	73,1	68,7	77,4	62	62	11,4	11,4	410	760	112,96
Ірландія	78	75,3	80,7	66	66	12,4	17,1	784	1642	450
Ізраїль	79,9	76,5	83,3	67	62	9,5	21,3	1500	2310	341
Італія	80,1	77	83,1	67	65	13,2	15,2	583	2350	485
Японія	82,2	78,7	85,6	70	70	12,1	12,1	2000	4100	600
Казахстан	67,4	61,9	72,8	63	60,5	4,9	9,9	210	340	123
Латвія	71,8	66,4	77,1	65	65	3,8	14,5	380	622	85
Литва	74,6	69,5	79,7	62,5	60	2,4	16,4	290	630	159,3
Люксембург	79,2	75,8	82,5	65	65	11,7	17,2	3400	4300	3000
Молдова	70,3	66,5	74,1	62	57	8,8	13,8	80	438	52,3
Нідерланди	79,1	76,8	81,3	51	51	13,1	17,5	1400	2879	919
Норвегія	79,9	76,5	83,3	67	67	11,9	11,9	1500	4700	1004
Польща	76,7	73,9	79,4	65	60	8,2	20,9	440	1440	232
Португалія	78	74,6	81,4	65	65	12,9	17,2	540	1203	245
Румунія	72	68,4	75,6	63	58	6,9	18,2	220	954	223
Росія	66,1	59,1	73	60	55	4,7	21,3	250	615	160
Словачія	75,1	71	79,1	62	59	8,6	19,4	408	1050	269
Словенія	76,7	72,8	80,5	63	61	11,9	21	700	715	500
Іспанія	79,9	76,5	83,3	65	65	15,1	15,1	1190	1907	647
Швеція	80,7	78,4	83	65	65	15,9	15,9	833	3352	600
Швейцарія	80,7	77,8	83,6	65	64	15,9	16,9	1150	3855	1146
Україна	68,1	62,2	74	60	60	8,6	21,1	85	240	47,67
Сполучене Королівство	78,8	76,2	81,3	68	60	11	19	2000	2780	539
США	78,1	75,2	81	65	65	11,9	16,5	1200	4500	300

Рівень заробітної плати та пенсії є найнижчим серед розглянутих країн. Варто звернути увагу на середню тривалість життя. В країнах, де розмір середньої пенсії є найнижчим, є також найнижча середня тривалість життя. З іншого боку підвищення середньої тривалості життя змушує розвинені країни підвищувати вік виходу на пенсію, тобто вік, з якого держава бере на себе зобов'язання виплачувати державну пенсію.

В Україні розмір середньої пенсії дорівнює 30% від заробітної плати. Розрахунок розміру пенсії відбувається відповідно Закону України «Про пенсійне забезпечення» відбувається за такою формулою:

$$П = Зп \times Кс, \quad (1)$$

де: П – розмір пенсії, у гривнях;

Зп – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 Закону, з якої обчислюється пенсія, у гривнях;

Кс – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 Закону.

Коефіцієнт страхового стажу, який застосовується для обчислення розміру пенсії відповідно до ст. 25 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначається за формулою:

$$Кс = \frac{См \times Вс}{100\% \times 12}, \quad (2)$$

де: Кс – коефіцієнт страхового стажу;

См – сума місяців страхового стажу;

Вс – величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках), яка за період участі в солідарній системі дорівнює 1%[7].

При цьому розмір пенсії не залежить від суми виплат до пенсійного фонду протягом всього трудового періоду, а до розрахунку беруться лише 3 останні роки перед виходом на пенсію. Слід зазначити, що відповідно до Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" № 2464-VI від 08.07.2010 введено єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який консолідував чотири платежі, як сплачувались до цього окремо та який вважається показником для страхового стажу, відповідно до якого здійснюється нарахування пенсій [8]. Існує мінімальний розмір ЄСВ (розраховується від мінімальної заробітної плати) та максимальний ЄСВ (розраховується від 15 мінімальних заробітних плат) [9]. Це означає, що є певні обмеження щодо максимального рівня. Тобто, навіть маючи досить високий рівень заробітної плати, розмір пенсії не відповідатиме розміру заробітної плати. Ще одне питання, на яке повинні звертати увагу: чи великий розмір заробітної плати мають громадяни в віці 55-60 років, і, відповідно, на яку пенсію вони будуть претендувати. Для того, щоб зрозуміти, скільки громадян пенсійного віку отримують мінімальну, середню та максимальну пенсію ми проаналізували дані за останні 4 роки.

Таблиця 2 – Розмір отримуваних пенсій з 2016 по 2019 рр. (складено за даними [10])

Розмір отримуваних пенсій	Рік	01.01.2019	01.01.2018	01.01.2017	01.01.2016
до 1500 грн	кількість пенсіонерів	2181129	2689822	6161415	2775100
1501-2000 грн	кількість пенсіонерів	3788053	3948493	3243603	3940600
2001-3000 грн	кількість пенсіонерів	2781439	2630784	1476968	2627100
3001-5000 грн	кількість пенсіонерів	1777132	1678725	231689	1668300
5001-10000 грн	кількість пенсіонерів	802927	655267	185639	640100
від 10001 грн	кількість пенсіонерів	139725	118536	19072	115600
	всього пенсіонерів	11470405	11725370	11956198	12296500

Для аналізу зміни середнього розміру пенсії у відповідності до долара було використано середні показники курсу долару за рік і показано прогноз по виплатах 2010-2018 рр.

Таблиця 3 – Середній курс долара до гривні (складено за даними [11])

середній курс долара до гривні	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
100 долл	793,56	796,76	799,10	799,30	1188,67	2184,47	2555,13	2659,66	2720,05
1500 грн	189,02	188,26	187,71	187,66	126,19	68,67	58,71	56,40	55,15
2000 грн	252,03	251,02	250,28	250,22	168,26	91,56	78,27	75,20	73,53
3000 грн	378,04	376,52	375,42	375,33	252,38	137,33	117,41	112,80	110,29
5000 грн	630,07	627,54	625,70	625,55	420,64	228,89	195,68	187,99	183,82
10000 грн	1260,14	1255,08	1251,41	1251,09	841,28	457,78	391,37	375,99	367,64

Дані показують, що на 2018 рік 17,77 % пенсіонерів отримують пенсію в межах 55 доларів в місяць, 53,53 % - в межах 73,53-110 доларів, 21,02 % в межах 110-184 долара, 6,54 % - 184 долара та лише 1,14 % - 368 доларів. Ми бачимо, що рівень пенсійних виплат у перерахунку на долар зменшився з 2010 року до 2018 року майже в 4 рази.

З урахуванням індексу інфляції, який мав тенденції до значних змін, можемо сказати, що середній рівень пенсій не збільшився, а навіть зменшився. В останні роки ми спостерігаємо збільшення номінального рівня розміру пенсій, проте реально відбувається значне зниження купівельної спроможності населення, а знецінення національної валюти ще більше поглиблює проблему.

Таблиця 4 – Динаміка зміни рівня інфляції (складено за даними [12])

Динаміка змін рівня інфляції 2010-2018 рр.					
Рік	Індекс інфляції споживчих цін, %	Зміна індексу інфляції щодо попереднього року, %	Зміна, %	Базовий індекс інфляції, %	Співвідношення БП до ІСП
2010,00	109,10	9,10	-2,9	-	-
2011,00	104,60	4,60	-4,4	106,90	1,02
2012,00	99,80	-0,20	-5,2	100,80	1,01
2013,00	100,50	0,50	+0,5	100,10	1,00
2014,00	124,90	24,90	+23,9	122,80	0,98
2015,00	143,30	43,30	+18,3	134,70	0,94
2016,00	112,40	12,40	-30,6	105,80	0,94
2017,00	113,70	13,70	+1,7	109,50	0,96
2018,00	109,80	9,80	-4,2	108,70	0,99

Як відомо, в Україні пенсійна реформа проводиться з 2004 року. Проте, як і введення будь-якої реформи, вона теж проходить досить складний шлях. З одного боку, причиною гальмування є суттєвий вплив політичних ігор на рішення в просуванні. З іншого боку, неготовність населення до кардинальних змін. Опитування, проведене соціологічним центром Разумкова в рамках соціологічного дослідження щодо діючої пенсійної системи та до реформи, показало, що лише 2,8% опитаних задоволені розміром пенсії, 61% вважає, що наявної пенсії недостатньо на найнеобхідніше, а 33,5% говорить, що пенсії вистачає лише на мінімальні потреби. Проте підтримки щодо впровадження пенсійної реформи, а саме II та III рівень не знайшли підтримки. Цікавим фактом є те, що під поняттям «пенсійна реформа» громадяни вважають лише підняття пенсійного віку та скасування положення про достроковий вихід на пенсію. Про фундаментальні засади змін в системі пенсійного забезпечення загалом громадяни не знають [13].

З проблеми старіння населення виникає інша проблема – збільшення витрат з державного бюджету на пенсійний фонд. Рівень народжуваності значно менший за

рівень смертності, що призводить до не відтворення населення. Збільшення тривалості життя та зменшення економічно-активного населення ускладнюють наповнення Пенсійного фонду. Хоча це не єдина причина. Серед поширених проблемних питань наповнення ПФУ є тіньовий сектор економіки, значна кількість людей працездатного віку, які працюють без належного офіційного оформлення та міграційні процеси. Та приведення до балансу даних питань не вирішить проблему, яка постала перед громадянами та державою. Соціально-економічний розвиток країн, перерозподіл сфер зайнятості, заміна ручної праці на механізовану мають значущий вплив на зміну пріоритетів та орієнтацію ринку праці. На сьогоднішній день зростає кількість громадян, які позиціонують себе як самозайняті особи, та відповідно не роблять необхідні внески. Відповідно до даних звітів Пенсійного фонду України можемо спостерігати те, що протягом аналізованого періоду не було жодного року без покриття дефіциту пенсійного фонду коштами з державного бюджету.

Таблиця 5 – Видатки Пенсійного фонду України (складено за даними [14])

Рік	Затверджено бюджетом, тис. грн.	Фактично виконано (власні надходження), тис. грн.	% фактичного виконання власних надходжень	Кошти державного бюджету, тис. грн.	Видатки, тис. грн.	% недостачі видатків ПФУ до коштів держбюджету	% недостачі видатків до фактично виконаних власних надходжень
2019	230 565 339,60	230 565 339,60	1,00	167 012 912,50	397 734 117,50	0,42	0,58
2018	206 921 338,80	202 084 291,90	0,98	150 090 990,10	358 685 014,10	0,42	0,56
2017	161 981 083,10	158 910 141,90	0,98	133 458 626,30	295 430 309,90	0,45	0,54
2016	109 967 928,40	111 706 564,70	1,02	142 586 226,60	254 066 003,60	0,56	0,44
2015	172 457 231,50	169 873 912,90	0,99	94 811 551,50	267 346 525,90	0,35	0,64
2014	166 928 012,00	165 923 310,00	0,99	81 729 669,50	248 945 135,40	0,33	0,67
2013	168 622 699,40	166 863 918,90	0,99	83 233 566,00	252 049 182,60	0,33	0,66
2012	228 763 743,60	222 631 753,70	0,97	64 494 147,00	228 763 743,60	0,28	0,97
2011	209 036 018,80	197 553 591,50	0,95	58 317 154,30	209 036 000,00	0,28	0,95
2010	124 815 012,30	119 342 737,60	0,96	64 770 853,00	192 282 030,30	0,34	0,62
2009	161 352 892,50	148 415 651,60	0,92	49 592 832,80	163 520 092,50	0,30	0,91
2008	101 836 147,80	101 950 568,70	1,00	41 423 744,60	142 561 439,00	0,29	0,72
2007	69 961 234,10	75 534 008,80	1,08	24 884 478,40	95 592 919,40	0,26	0,79

Дані показники свідчать про глибоку кризу в діючій системі пенсійного забезпечення в Україні. Кошти, які надходять на погашення дефіциту ПФУ, могли б бути використані на інші соціальні потреби.

Рівень державних пенсій залежить від соціально-економічних змін в державі. Так, наприклад, в кризові роки відбуваються замороження індексацій пенсій, жорсткі обмеження щодо розміру пенсій, обмеження або скасування пільгових пенсій та пільгових умов виходу на пенсію [15].

В даному контексті варто говорити про накопичувальну систему. Вона дасть змогу значною мірою змінити рівень та якість життя людей пенсійного віку. В даному контексті ми говоримо про програми добровільного накопичувального страхування життя, як можуть стати як гарним доповненням до пенсій з солідарної системи, так і основним джерелом доходу для тих людей, які не мають постійного місця роботи, достатнього страхового стажу, або ж які не в змозі працювати до законодавчо встановленого пенсійного віку. Розмір виплат по таким програмам залежить від розміру щорічних внесків. Маючи власну накопичувальну програму кожна людина має змогу забезпечити себе соціальними гарантіями, які можуть фінансово покривати такі ризики, як смерть в результаті нещасного випадку або по хворобі, інвалідність, критичні захворювання, тощо. Умовами страхування передбачено можливість збереження вартості власних коштів за рахунок індексації, тобто покриття рівня інфляції, завдяки чому забезпечується максимальна ефективність полісу накопичувального страхування життя. Постає питання: скільки і коли потрібно заощаджувати? Головний принцип залежить від віку людини. Деякі фінансові експерти говорять про те, що по досягненню пенсійного віку чи в певні строки кожен може отримати значні кошти, якщо буде дотримуватись «головного правила». Воно полягає у тому, що щоб мати гарну фінансову підтримку в пенсійному віці людина, яка знаходиться у віці 30-40 років повинна вже мати заощадження, сума якого дорівнює 1-2 сум річного доходу. Відповідно: громадяни 40-50 років – повинні мати

3-4 суми річного доходу; 50-60 років – 6-7 сум; 60 і більше – 8-10 сум [16]. Ще існує гіпотеза, згідно якої експерти наводять "правило 80 відсотків" пенсійного планування, де зазначено, що слід планувати жити на 80 відсотках доходу до виходу на пенсію, а 20 відсотків відкладати [16], [17].

Законом України «Про страхування» передбачено особисте та корпоративне страхування життя [18]. Різниця полягає в тому, що в першому випадку кожен бажаючий самостійно робить заощадження, а в іншому – роботодавець надає цю послугу для своїх співробітників. Єдиною проблемою корпоративного страхування життя є норма закону, яка розподіляє накопичувальне страхування життя та пенсійні накопичувальні програми. Для організацій вигідно придбати страхові поліси лише в тих страхових компаніях, які в своєму переліку страхових продуктів мають пенсійні програми. Це означає, що за пенсійні програми організація не повинна сплачувати єдиний соціальний внесок, а за програми накопичувального страхування життя сплачується. Тому йде подвійне навантаження по витратам. Для уникнення непорозумінь на даному етапі потрібно звертати увагу на програмні пропозиції тих чи інших компаній зі страхування життя та обирати такі фінансові продукти, які відповідатимуть меті здійснення корпоративного пенсійного страхування.

ВИСНОВКИ

Для вирішення проблеми пенсійного забезпечення Україна та її громадяни мають дієві інструменти. Пенсійний Фонд України не в змозі самостійно забезпечувати навіть мінімальний рівень потреб громадян пенсійного віку. Але він наразі залишається єдиним джерелом доходів для нинішніх пенсіонерів. Для громадян середнього віку є фінансові установи, за допомогою яких можливо забезпечити гідне життя в поважному віці. Незважаючи на суттєві переваги програм накопичувального страхування життя, вони ще не досить поширені на теренах нашої країни. Це обумовлено низкою перешкод, основною з яких є необізнаність громадян як в змінах до пенсійної системи, так і в продуктах, які пропонуються страховими організаціями. Тому існує нагальна необхідність проводити подальшу наукову роботу як в пошуках теоретичних пропозицій та рішень, так і в практичному їх втіленні.

SUMMARY

The main prerequisites for the emergence of problems of the pension system functioning in Ukraine, namely the solidarity system, are considered in the article. The budget, expenditures and deficit of the Pension Fund of Ukraine in the period 2010-2018 are analyzed. The amount of pensions was calculated taking into account the change in the dollar exchange rate and the inflation rate for the analyzed period and it was proved that the increase in the size of the pension does not lead to its actual growth. Emphasis is placed on the principle of calculation of pensions and attention is paid to the concept of a single social contribution, which has the minimum and maximum possible sum of payment. Based on the data, the author compared the size of the minimum (state) pensions in different countries of the world and in Ukraine and showed that the size of the pension is the lowest among the compared countries. An important aspect of the study was the comparison of average life expectancy. This suggests that the increase in life expectancy is causing the states of the world to raise the retirement age in order to delay the payment of state pensions. Alongside this the alternative to state pensions are private pensions. During the working period, every citizen has the right to make savings in different financial institutions as they have the right to invest. Funds that have been saved and multiplied are the main source of retirement income. Voluntary pension institutions are also envisaged in Ukraine. However, despite the legislative support and the general need to have their own retirement savings, citizens do not actively take the opportunity to create additional pensions. The reasons for this are lack of awareness of the population by the state about the essence of the pension reform, the general economic situation in the country, as well as the lack of financial literacy of the population itself, the unwillingness to take responsibility for their future and the low level of income. On the basis of these data, the need for active involvement of both public administration and citizens in the cumulative system is substantiated.

Keywords: retirement age, pension fund, cumulative insurance, life insurance companies.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lubochinsky C. Interest rate risk management by life insurance companies and pension funds [Electronic resource] Financial Stability Review. 2005. issue 6, pages 96-111, June. Access mode: https://www.researchgate.net/publication/227369948_Interest_rate_risk_management_by_life_insurance_companies_and_pension_funds

2. Фисун І. В., Смішко І.І. Перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс] /І.В.Фисун, І.І.Смішко//Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. -2014. - №1. –С. 23-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_1_5
3. Борейко В.І. Вплив дефіциту пенсійного фонду на економічний розвиток України[Електронний ресурс] / В.І. Борейко // Вісник економічної науки України. — 2019. — № 1 (36). — С. 8-10. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/151634>
4. Сокоринський Ю.В. Тенденції розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення [Електронний ресурс]/Ю.В.Сокоринський//Прикарпатський юридичний вісник. – 2018. – Випуск4(25) том 2. – с. 23-27. Режим доступу: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2018/2018_4-2.pdf#page=23
5. Серікова О.М. Накопичувальна пенсійна система як напрям корпоративної соціальної відповідальності підприємства [Електронний ресурс]/О.М.Серікова// «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2019. Том 30 (69). № 2. – с. 210-214. Режим доступу: <http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/archive?layout=edit&id=26>
6. Eurostat Access mode: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
7. Пенсійний фонд України – офіційна сторінка вебпорталу. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33650-obchyslennya-rozmiru-pensiyi-za-vikom/>
8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 2464-VI від 08.07.2010. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
9. Єдиний соціальний внесок Мінфін: веб-сайт. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/social/>
10. Пенсійний фонд України – офіційна сторінка вебпорталу. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzheta/dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty/>
11. Національний банк України – офіційна сторінка вебпорталу. Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls
12. Bankchart: сайт. Режим доступу: https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/inflation_index
13. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>
14. Пенсійний фонд України – офіційна сторінка вебпорталу. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzheta/>
15. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf>
16. What's the Median Retirement Savings by Age. Synchrony: [Electronic recourse] - Access mode: <https://www.synchronybank.com/blog/median-retirement-savings-by-age/>
17. How much should you have saved by age. Forbes: [Electronic recourse] - Access mode: <https://www.forbes.com/advisor/personal-finance/how-much-should-you-have-saved-by-age/>
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 86/96-ВР. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>